

handelen, dan zal het in het belang van een consistent cultuurbeleid voor de historische binnenstad dit personeelsprobleem spoedig moeten verbeteren.

In het NUD van 17 november is deze protestbrief in het kort weergegeven.

Paus Adriaan VI en de betekenis van zijn wapen

Mr. Adriaan Florenszn. van Utrecht (2 maart 1459 - Rome 14 september 1523), Hadrianus VI was de enige Nederlander op de Heilige Stoel, die regeerde van 9 januari 1522 tot 14 september 1523, juist 450 jaar geleden. Hij was uit niet onbemiddelde ouders te Utrecht aan de Oudegracht geboren en was evenals zijn vader een geboren poorter van die stad. Als zijn ouders staan te boek Floris Boeyens, scheepstimmerman (schuitemaker) en houtkoper, en Geertruyt N.N.

In 1507 werd hij door keizer Maximiliaan benoemd tot opvoeder van diens vaderloze kleinzoon, de latere Karel V. In 1516 werd hij bisschop van Tortosa. Een jaar later werd hij belast met de leiding van de Spaanse Inquisitie. In hetzelfde jaar werd hij kardinaal. De 9e januari 1522 werd hij na een lang conclaaf tot paus gekozen, waarna op 31 augustus zijn kroning volgde in de St. Pieter.

In Italië was paus Adrianus weinig geliefd. Het geringe begrip dat hij in het algemeen had voor de Italiaanse toestanden en de Italiaanse mentaliteit maakte hem vele vijanden. De misstanden waren te groot en zijn regering te kort. Toch neemt hij een ereplaats in onder de pausen.

Wat zijn afkomst betreft, die is in tegenstelling met wat wel eens wordt beweerd inderdaad van „goede eerlicke” dat wil zeggen niet onbemiddelde, onbesproken ouders. Zijn grootvader was volgens Boot(h)1) Boeyen of Boyden Janssoon, in 1432 eigenaar o.a. van het huis „Brandaa” bij de Reguliersbrug, gehuwd met Gouburg vermoedelijk dochter van Claes Ketelair. Zijn overgrootvader was Jan Tyman d'Edelsson, burger van Utrecht in 1378.

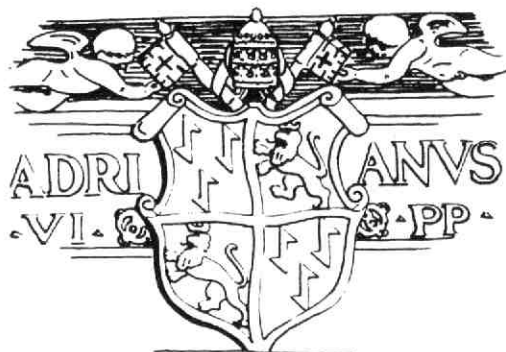
Hieruit volgt, dat hij geen aanspraak kon maken op afstamming van de vooraanstaande Utrechtse families Ledenberg of Schrevel. Daar het bekend is dat het patroniem d'Edelsson afgeleid is van de oude mansvoornaam Edel 2), stamde hij dus ook niet uit het geslacht d'Edel of Dedel, niettegenstaande sommige leden daarvan hetzelfde wapen

als de paus voerden, in dit geval drie weerhaken in goud.

Oorspronkelijk voerde *Adriaan Florenszn.*, volgens zijn ogief-zegel in was voorkomende aan een akte voor Hendrik van Nassau van 25 juni 1510, zijn enkelvoudig stam- of familieteken, de drie weerhaken, niet gevierendeeld met de leeuwen, met randschrift: *Adrianus Florensii van Utrecht*. Hij was toen nog professor te Leuven en deken van St. Pieter aldaar. 3.

Als paus en kardinaal voerde hij zijn wapen gevierendeeld met de leeuwen, beschreven als volgt: *Gevierendeeld: I-IV, drie weerhaken, stormhaken of wolfshaken, geplaatst (2—1); II—III, een klimmende gekroonde leeuw.*

Achter het schild de beide schuingekruiste sleutels van de H. Petrus, apostel en martelaar, eerste bisschop van Rome, als pauselijk embleem, terwijl het schild gedekt is door de pauselijke driekroon of tiara met de betekenis van de strijdende, lijdende en triomferende kerk en van de drievoudige pauselijke waardigheid: priester, leraar, koning. Het geheel vormt een betekenisvol wapen. In deze vorm wordt dit wapen aangetroffen op zijn praalgraf in de S. Maria dell' Anima. 4)

ONDERDEEL VAN HET AFGIETSSEL VAN HET GRAF
MONUMENT VAN ADRIAAN FLORISZON VAN
UTRECHT (1459-1523, PAUS ONDER DEN NAAM
VAN ADRIAAN VI IN 1522) IN DE KERK VAN
S. MARIA DELL'ANIMA TE ROME.

Op de achterplaat van de paus Adriaan-catalogus is het gevierendeelde wapen geplaatst op een ovaal schild in een renaissance cartouche volgens Italiaanse stijl. Geheel onderdaan de cartouche is minuscuul een schaapje of lam afgebeeld, het lam Gods, Agnus Dei, vertolkende de bescheidenheid en zachtmoedigheid. Duidelijker is dit figuurtje te herkennen op de voorzijde van de folder uitgegeven door het bestuur van de Belgische Posterijs bij de uitgave van de beide herdenkingszegels in 1959. De Italiaanse renaissance cartouche-tekening is beslist niet ouder dan ± 1630,

toen men er langzamerhand toe over ging de kleuren op niet gekleurde wapenafbeeldingen aan te geven d.m.v. arceringen, in den beginne nog (gedeeltelijk) aangegeven door kleine letters. Bij deze afbeelding hebben we met een overgangsvorm te doen, d.w.z. gedeeltelijk aangegeven door een letter en gedeeltelijk door arcering. Zo zijn de weerhaken onmiskenbaar aangegeven als zijnde van „groen” op „zilver”, ongearceerd, en de gekroonde leeuw op effen zwart. De letter met het verbindingstreepje aan de kop van de leeuw in het derde kwartier is vermoedelijk een „G” voor gold = goud, zodat hiermede de (vermoedelijke) kleuren van paus Adriaan zijn vastgesteld. Merkwaardig is nog dat in het derde kwartier bovenaan heraldisch rechts de leeuw vergezeld gaat van het teken van de Dierenriem voor leeuw, wat inderdaad de goudkleur versterkt, aangezien de leeuw in de Dierenriem steeds als van goud wordt afgebeeld.

De letters A. V. kunnen duiden op de heraldische kleuren a(rgent) = zilver en v(ert) = groen, wat ook klopt met de arcering van de haken. De volledige beschrijving van het wapenschild van de paus, gereconstrueerd naar het cartouche-ontwerp, luidt aldus:

Gevierendeeld: I—IV, in zilver drie weerhaken van groen, geplaatst (2—1); II—III, in zwart een klimmende gekroonde leeuw van goud.

Dit is het meest plausibel naar de beschikbare gegevens, dank zij de catalogus van 1959.

Zinvol geheel

Wat de betekenis van het wapen betreft, kunnen we kort zijn. Denkelijk hebben wij hier niet met weerhaken, stormhaken of wolfshaken te doen. Men kan beter spreken van „enterhaken”, in verband met het beroep van Adriaan's vader als scheepstimmerman (schuitemaker). In wezen was het een persoonlijk „meesterteken” van het bedrijf van zijn vader en kan het gerangschikt worden onder de handelsmerken, overgenomen uit piëteit en als kenmerk van de afkomst van zijn vader.

De leeuw zal er door hem persoonlijk aan toegevoegd zijn na 25 juni 1510 en wel vermoedelijk na 9 januari 1522 toen hij tot paus gekozen werd. 5) Er kunnen twee redenen geweest zijn dat hij juist de koning der dieren als zijn wapenfiguur koos, die beide voor de hand liggen:

- of het is het wapenteken van zijn moeder,
- of hij vertolkte met dit wapendier de „moed”. Dat de leeuw gekroond is zou op een persoonlijke keuze kunnen wijzen, als kerkvorst.

Naar ik meen, is met bovenstaande suggestie betekenis, ontstaan en herkomst van het wapen van paus Adriaan VI wel verklaard. Het wapen vormt een logisch en zinvol geheel, ontstaan en gegroeid uit de historische gebeurtenissen van zijn veel bewogen leven.

H. W. M. J. Kits Nieuwenkamp

Noten

1) *Cornelis Boot(h)* (1605—1678) *oud-burgemeester van Utrecht*; zie H. W. M. J. Kits *Nieuwenkamp „Encyclopedie van de Heraldiek”*, uitg. Elsevier, 1961, blz. 65—66.

2) *Vgl. J. van der Schaar, Woordenboek van voor- en achternamen, inventarisatie van de doop- en roepnamen met hun etymologie*; uitg. Utr. Aula-boeken 1964.

3) *Catalogus, gedenkboek, Paus Adriaan VI, 1959 en Alg. Rijksarchief 's-Gravenhage, Nass. Domeinraad Breda, inv. nr. I 373, reg. 2524.*

4) *Deze hierbij afgebeelde tekening is van de hand van de heer Ypey, verbonden aan het R.O.B. te Amersfoort. Voor een foto van het gehele monument en de beschrijving van het graf zie men de catalogus, genoemd in noot 3, pag. 212—226 met de afbeeldingen 68 en 72.*

5) *Nog als kardinaal, voor zijn kroning, zegelde hij op 3 juli 1522 reeds met het gevierendeelde wapen onder een kardinaalshoed; Catalogus H2. 181, no. 290.*

Naschrift

Voorgaand artikel was reeds geschreven toen mijn aandacht getrokken werd door het volgende in verband met het leeuwenkwartier.

1. Hij zegelde 25 juni 1510 als professor en deken te Leuven waar hij ook studeerde met de 3 weerhaken (zie voetnoot 3).

2. Als paus en als kardinaal voerde hij het gecombineerde gevierendeelde wapen, vermeerderd met de leeuwen (noten 4 en 5).

3. Nu is het opmerkelijk dat de gouden leeuw op zwart oorspronkelijk het wapen is van het voormalige hertogdom Brabant en tegenwoordig van de Belgische provincie Zuid-Brabant, waarin Leuven ligt, de stad die zo'n grote rol speelde in de beginperiode van paus Adriaan.

Het is aannemelijk, dat Adriaan later, naast zijn familieteken, de 3 enterhaken, ter herinnering aan zijn Belgische jeugdijaren de brabantse leeuw in zijn wapen opnam, waarmee het kwartier, de gouden leeuw op zwart, in zijn wapen is verklaard en het volledige wapen tot zijn recht komt.

K Np.

In het Archiv für Kulturgeschichte (54, 1972, 97—112) heeft Peter Berglar een artikel laten verschijnen over „Die kirchliche und politische Bedeutung des Pontifikats Hadrian VI.”. Het heeft weliswaar een Duits-geleerd karakter, maar men kan zich hieruit toch snel een beeld vormen over de achtergronden en problemen waarmee Adriaans pontificaat te maken had.

L. v. T.